

Наталія ГАВРИШ,
доктор педагогічних наук,
завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти;
Олена САПРИКІНА,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної
та початкової освіти Луганського національного університету
ім. Т. Шевченка

Перші кроки впровадження у дошкільних закладах України освіти для сталого розвитку

Як відомо, Україна задекларувала свій вибір стратегії сталого розвитку, зокрема в освіті, а цього року і для дітей дошкільного віку. Вона має змістові та організаційні особливості, зумовлені специфікою розвитку психічних процесів у дошкільнят, їх світоглядом.

Реалізація ідей освіти для сталого розвитку в дошкільному закладі передбачає засвоєння педагогами, дітьми, а також батьками надзвичайно важливих навичок екологічно-, економічно- й соціально доцільної поведінки, без чого неможливе створення та існування суспільства стійкого благополуччя.

Оптимальною формою упровадження в роботу дошкільних навчальних закладів ідей освіти для сталого розвитку було обрано проект з відповідною назвою, який може реалізуватися протягом навчального року. Нам пощастило разом з чл.-кор. НАПН України Оленою Пометун взяти участь у розробці педагогічної ідеї та першого навчально-методичного посібника для дошкільних закладів "Дошкільнятам – освіту для сталого розвитку".

Чому приєднання до міжнародного руху освіти для сталого розвитку було для нас важливим? Бо, по-перше, поділяємо ідеї сталого розвитку, по-друге, впровадження їх у дошкільну освіту узгоджуються із суб'єктним підходом до організації освіти дітей, який ми свідомо сповідуємо як фахівці.

Ми запропонували проект "Освіта для сталого розвитку для дошкільнят", що ґрунтується на принципах одного з напрямів гуманістичної педагогіки – педагогіки "емпауерменту" (з англ. *Empowerment* – надання людині мотивації й натхнення до дії) як прогресивної філософсько-педагогічної платформи організації та здійснення освітнього процесу. Коротко пояснимо її суть.

Відомо, що неможливо силоміць привести людину до дверей з написом "щастя" (навіть якби такі й існували). Як не можна зробити когось щасливим, лише розповідаючи про найефективніші способи досягнення щастя. Смісл педагогіки емпіауерменту в тому, щоб надихнути людину, підтримати її бажання приймати рішення стосовно неї самої: "Я обіцяю...", "Я завжди буду...", "Для мене важливо...", "Мені особисто буде добре, якщо...".

Отже, розбудова освітнього процесу на основі педагогіки емпіауерменту зумовлює вибір принципово нової педагогічної моделі, в якій центральне місце належить **мотивації** дітей, дізнатися більше, прагнути до інформа-

ції, необхідної для реалізації дій. Побудований на зазначених вище засадах освітній процес покликаний допомогти малечі не тільки уявляти своє майбутнє, а й активно його наближати.

Бажання й надалі піклуватися про власне довкілля та оточення виникає у дітей на основі опанованої ними інформації про значення власних дій та уміння оцінити їх. Тобто наголошується на особистих рішеннях і виборі дитини щодо власної поведінки та стилю життя, а не на проблемах, які існують поза ними.

У процесі такого навчання має змінитися роль педагога, який не стільки інформує, скільки виступає організатором дій дитини, скеровує її зусилля щодо способу діяльності, самостійного виконання обраних дій та обговорення їх. Педагог **створює умови** для безпечного й ефективного процесу навчання, запрошує взяти в ньому участь. Упровадження принципів педагогіки емпіауерменту потребує від вихователя вміння слухати дитину, а не оцінювати її дії та зміни у поведінці.

Важливий чинник – демонстрація самим педагогом моделей поведінки, орієнтованої на сталий розвиток. Насичення навчальної взаємодії проблемними питаннями спонукає дітей до пошуку відповіді – спільно з дорослими й однолітками – за допомогою доступних їм засобів, сприяє розвитку навичок критичного мислення.

Проект "Освіта для сталого розвитку для дошкільнят" складається з трьох основних тематичних модулів (Спілкування, Ресурси, Подарунки), узгоджується із завданнями Базового компонента дошкільної освіти за всіма освітніми лініями та передбачає послідовне проживання спеціально організованих тематичних днів з наступним закріпленням освоєних дій упродовж двох тижнів.

Мета проекту – сприяти формуванню у дошкільників мотивації до дій та моделей поведінки, орієнтованих на сталий стиль життя. А завданнями проектної діяльності є створення умов для:

- формування у дітей початкових уявлень про дії та поведінку, орієнтованих на сталий розвиток і необхідних для свідомого вибору способу власного життя;

- усвідомлення старшими дошкільниками необхідності збереження ресурсів землі та особистої причетності до майбутнього суспільства й природи;

- закріплення звичок і моделей поведінки, що відповідають сталому розвитку, підтримка бажання діяти у цьому напрямі.

Три змістові модулі охоплюють основні напрями освіти для сталого розвитку: *екологічний* ("Подарунки"), *економічний* ("Ресурси") і *соціальний* ("Спілкування"). Зміст кожного з модулів як пріоритет має один з названих напрямів, але доповнюється іншими, деталізуючи загальну тему. Так, модуль "Спілкування" охоплює теми "Привітання", "Допомога та підтримка", "Подяка", засвоєння яких допомагає дітям навчитися будувати доброзичливі взаємини з іншими. Модуль "Ресурси" спрямований на формування у дітей навичок доцільного використання ресурсів через близькі для них аспекти життя, пов'язані з іграшками, водою і папером. Тематичне коло третього модуля налаштовує дітей на усвідомлення життя в усіх його проявах як щедрого дару природи та бажання віддячити їй своїми екологічно доцільними й відповідальними діями.

У кожній з тем виокремлено *ідеї*, які мають бути донесені до дітей, *мовні формули*, що відбивають їх смисли, та дії, які діти опановують і автоматизують. На відміну від звички декларувати гасла, характерної для нашої системи загалом, освіта для сталого розвитку орієнтована на одержання конкретного результату – обрання і виконання дітьми *дій для сталого розвитку*, які є провідними чинниками формування соціально, екологічно й економічно доцільної поведінки та стилю життя. Їх виконання допомагає дитворі ставитися до проблем сталого розвитку як до особистісно важливих, пов'язаних із власною системою цінностей, формуючи здатність і бажання діяти у цьому напрямі. Саме тому дії як кінцевий результат сформульовані достатньо чітко й просто: "Пропонувати допомогу і підтримку", "Дякувати за подарунки", "Використовувати навіть клаптик паперу" та інші. Повторення цих дій протягом наступних двох тижнів, у межах яких опановується кожна тема, дає змогу сформулювати в дітей сталу звичку – модель поведінки, яка потім стає складовою їх повсякденного способу життя. Для ілюстрації у додатку подаємо розробку однієї з тем.

Педагог покликаний стимулювати дітей до виконання дій, заохочувати їх до систематичного виконання й повторення обраних дій, а також пошуку нових продуктивних моделей поведінки. Така діяльність як частина проектної діяльності має творчий характер. Це ж саме можна сказати і про спільний з дорослими пошук додаткової інформації, її представлення у різних формах, про підготовку малечу разом із батьками виставок та презентацій.

У грудні 2013 року в м. Житомирі відбувся перший семінар для педагогів 20 дошкільних закладів кількох областей України, які долучилися до навчально-методичного супроводу проекту "Освіта для сталого розвитку для дошкільнят". Мета семінару – інформувати педагогів про сутність сталого розвитку та принципи освітньої діяльності, спрямованої на формування дій, що узгоджуються з ідеями сталого розвитку.

Опрацьовуючи кожен зі складників проектної діяльності, вихователі виявили не лише розуміння її завдань, а й запропонували широку палітру педагогічних методів і прийомів, які допомагають малечі засвоїти теми модулів. Так, для опанування дій за темою "Мої іграшки" (модуль "Ресурси") педагоги визнали доцільність щоденно акцентувати увагу дитвори на багатих іграшкових запасах групи, придумуванні нових способів використання знайомих іграшок.

Для підтримки в дітей позитивних емоцій у групі можна застосовувати такі засоби пізнавально-ігрової діяльності, як *коректурні таблиці* (картки з тематично дібраними предметними картинками), *різнокольорові кришечки, кульки, кубики* тощо. Вихователь може показати дітям приклад того, як запросити сумну чи сердиту дитину пограти разом, запропонувати цікавий ігровий сюжет, поділитися іграшкою. Доречно обговорити з дітьми теми безпечних і небезпечних іграшок. А після перегляду мультфільму "Жива іграшка", (героїня якого маленька дівчинка обрала собі в якості іграшки живого зайчика, хоча йому була неприємною така гра) обговорити, чому від дівчинки втік зайчик, з чим / з ким не можна гратися (див. Додаток).

Під час прогулянок у другій половині дня можна розповісти дітям молодших груп, як можна організувати гру, які ігрові дії можливі з різними іграшками, а також про способи одержати бажану іграшку, якою грається інший, постійно нагадуючи про словесні форми звертання, дякування, прохання; можна стимулювати ремонт та оновлення іграшок, розповісти про це у групі (див. Додаток).

Тема іграшок співзвучна з іншими темами, що пропонуються дітям для осмислення. Так, елементом проблемної розмови може бути обговорення того, чи потрібні одній дитині всі іграшки світу; що може стати іграшкою, якщо жодної не виявиться поряд. Можна запропонувати дітям взяти інтерв'ю в іграшки: нової і старої, зламаної й відремонтованої.

Доцільними були пропозиції педагогів щодо організації міні-проекту "Рекламне агентство", в межах якого діти можуть прорекламувати свою іграшку, стару іграшку тощо. Спільно з батьками доцільно організувати музей або фотовиставки старих іграшок, розповіді та записи історій про життя іграшок. Можна спрямувати самостійну художню діяльність дітей на виготовлення іграшок, пропонуючи для цього вірші, схеми, шаблони й трафарети, познайомити з історією та виробництвом різних іграшок.

Обов'язковим елементом вивчення кожної з тем є *аудит* (вступний і підсумковий) – невеличке самостійне дослідження дітьми власної щоденної поведінки. Результати цього дослідження допоможуть малечі усвідомити зміни, що відбуваються, а дорослим спостерігати й підтримувати особисті досягнення дитини.

Реалізація провідних засад освіти для сталого розвитку в дошкільному закладі орієнтує навчально-пізнавальний процес на формування у дітей, починаючи з дошкільного віку, здатності застосовувати набуті вміння у практичній діяльності. Пріоритетним є не відтворення завченої інформації, а свідоме й відповідальне виконання дошкільниками певних дій, здатність здійснювати самооцінку та самоконтроль своєї поведінки. Унаочнення та фіксація результатів – ефективний стимул до реалізації освітніх завдань.

Отже, залучення України до широкомасштабного міжнародного проекту "Освіта для сталого розвитку" на рівні дошкільної освіти зумовило розробку його наукового та навчально-методичного забезпечення, відповідну підготовку педагогів дошкільних навчальних закладів. Після завершення апробації матеріалів, їх корекції та опублікування ідеї освіти для сталого розвитку стануть надбанням багатьох областей країни.

Д о д а т о к День 1. Мої іграшки

(Сценарій проживання тематичного дня)

Ідея дня.

Іграшки – твої друзі. Вони допомагають цікаво проводити час, знаходити собі товаришів. Але інколи їх занадто багато й улюбленими стають лише ті з них, з якими ти граєшся.

Тож цікаво не тому, кому купують нові й іграшки, а тому, хто вміє гратися з тими, що вже є.

Розгорнута програма дня.

Ранок.

Під час ранкових бесід запросіть дітей розповісти про їхні домашні іграшки, улюблені ігри, про те, з ким вони грають у різноманітні ігри. Стимулюйте дітей розпитати про іграшки й ігри у своїх однолітків та батьків, інших дорослих.

Спонукайте дітей, об'єднавшись у спільну гру, наприклад, з м'ячем, ініціювати нові ігрові дії. Зверніть їхню увагу на те, якими різноманітними вони можуть бути, запропонуйте їм розповісти про відчуття од спільної гри, від нових варіантів застосування звичної іграшки.

Закріпіть на "робочій" стіні картки зі словами "Гра", "Іграшка", "Кубики", "М'яч", "Лялька", "Машина". Доречно назвати надруковані слова разом із дітьми.

Інтегроване заняття "Граємо разом".

Очікувані результати заняття.

Після заняття діти зможуть:

- пояснювати, чому треба гратися "старими іграшками" та обмінюватися ними;
- придумувати нові способи гри зі знайомими іграшками;
- пропонувати обмін іграшками і домовлятися.

Об л а д н а н н я: сюжетні картинки до теми, гімнастична палиця, м'яч, кубики, лічильні палички, предметні картинки, фішки.

Хід заняття

1. Почніть заняття з читання стартowego тексту.

У Максимка сталася біда! У його пожежної машини зламалися колеса. І сьогодні, коли Максимко з мамою зайшли в магазин іграшок за новою батарейкою для робота, він, побачивши на вітрині таку ж саму машину, почав просити матусю негайно придбати йому цю іграшку. Скільки мама не пояснювала, що не варто купувати ще одну машину і в неї нема грошей – нічого не допомогло. Хлопчик почувався найнещаснішим. Максимко підняв галас на весь магазин, розсварився з мамою, образив її.

Увечері в гості до Максимка зайшла Оксанка, його подружка і сусідка. Хлопчик ще схилював, сумуючи за пожежною машиною. Дівчинка взяла в руки зламану машину і раптом запропонувала: "Давай ми йому нові колеса зробимо з картону, а згодом побудуємо гараж для всіх твоїх машин". Діти поміркували, як це зробити, а потому цілий вечір гралися разом. Перед сном Максимко попросив пробачення у матусі за свою поведінку й заснув спокійним. А вже тепер він знав секрет цікавої гри.

Запитайте дітей: *Про що Максимко просив маму в магазині? Як поводився хлопчик, коли мама відмовилася купувати нову іграшку? Чому він не хотів гратися старими іграшками? Як би ви заспокоїли Максимка і спробували його переконати? Що стається із старими іграшками? Чому не можна придбати всі іграшки, які забажається? Який секрет узнав хлопчик про цікаву гру?*

2. Запросіть дітей виконати вправи "Вибір" (вступний аудит). Перед вправою підготуйте картку аудиту для кожної дитини з її ім'ям. На кожне з кіл, залежно од відповіді, дитина має наклеїти кружечок з паперу зеленого (завжди) чи жовтого (іноді) кольору, або залишити його білим (не знаю).

Вступний аудит

1. Я знаю, чому не варто постійно купувати нові іграшки.
2. Я вмію придумувати цікаві ігри з іграшками, які є в мене.
3. Мені подобається обмінюватися іграшками з друзями.
4. Мені подобається ремонтувати старі іграшки і знову використовувати їх.

3. Запросіть дітей послухати оповідання В.Осеєвої "Сто-рож". Потім обговоріть з дітьми: *чому діти назвали хлопчика сторожем? Чому нудьгував хлопчик, хоч у нього було багато іграшок? Як можна було б гратися тими іграшками, які хлопчик зберігав? Як запропонувати дітям погратися разом?*

4. Організуйте роботу дітям над картинками із зображенням дій, до виконання яких ви їх запрошуєте.

Запитайте дітей: *що вони бачать на першій картинці? Що трапилося з іграшкою? Чому? Що відбудеться, якщо всі діти кожного дня вимагатимуть нові іграшки? Що вони бачать на другій картинці? У які ігри вони б гралися з цими "старими" іграшками? Які іграшки та предмети можна використати для гри "Сім'я"? А для гри "Магазин"?*

Попросіть когось із дітей пояснити, що можна зробити: коли іграшка зламалась, коли вона вам набридла, коли однією й тією самою іграшкою хочуть гратися одразу двоє дітей.

Запропонуйте дітям розповісти, як кожен з них може діяти у подібній ситуації, допомагайте їм сформулювати наміри, починаючи зі слів: "Тепер я буду..."

Далі об'єднайте дітей у групи по 2–3 особи, кожна з яких отримає одну з іграшок (м'яч, гімнастична палиця, кубики), попросіть їх придумати декілька можливих ігрових дій з цими предметами.

Обмінююся іграшками з друзями і ремонтую їх.

Запитайте дітей: *що вони бачать на першій картинці? Що таке ярмарок старих іграшок? Що роблять діти на такому ярмарку? А що можна побачити на другій картинці? Чому ведмедика сфотографовано поряд із пральною машиною? Чому він такий задоволений?*

Попросіть когось із дітей пояснити, *що треба сказати, коли хтось хоче погратися іграшкою, якою граєшся ти? Які слова потрібні, щоб попросити іграшку в іншої дитини? Як домовитись про обмін іграшок? Що можна запропонувати, якщо дитина не хоче обмінитися іграшкою? Чому не можна, щоб весь час за тебе про іграшки та гру з іншими домовлялися дорослі: вихователі чи батьки? Чи доводилось їм ремонтувати, оновлювати старі іграшки? Як це було?*

Запропонуйте дітям розповісти, як кожен із них може діяти у подібній ситуації і допоможіть їм сформулювати наміри, починаючи зі слів: "Тепер я буду..."

Далі попросіть їх розіграти кілька простих ситуацій з іграшками, які б потребували обміну іграшками, об'єднання у спільну гру.

Завершіть цю роботу, запросивши діток виконувати зазначені дії якомога частіше у відповідних ситуаціях.

Запросіть дітей до групової кімнати і знайти в ній іграшки, якими зручніше гратися наодинці. Попросіть дати пояснення щодо цього. Потім запропонуйте знайти ігри та іграшки, з якими цікавіше гратися разом.

Наприкінці заняття можна запросити дітей об'єднатися в невеличкі групи й створити ігрове поле для тематичної гри, зібравши необхідні предмети та іграшки.

Як домашнє завдання, попросіть дітей розповісти батькам про що вони дізналися на занятті. Запропонуйте їм переглянути вдома власний іграшковий "арсенал"

і придумати нові ігри, ігрові дії зі старими іграшками, відібрати ті, якими вони можуть обмінятися з іншими на деякий час або назавжди, а які хотіли б оновити.

Скажіть, що наступного ранку вони зможуть розповісти у групі про свій досвід.

Прогулянка.

Для закріплення цих дій можна пропонувати дітям організувати ігри з іграшками та без них, акцентуючи увагу на тому, як діти домовляються про спільну гру та які мовленнєві форми вживають. Під час прогулянки доречно обговорити досвід дітей, пов'язаний з використанням знайомих іграшок у новому форматі ігор, введенням нових ігрових ролей у традиційні ігри.

Друга половина дня.

Пропонуємо спонукати дітлахів до сюжетно-рольових ігор з обов'язковим використанням засвоєних на занятті

дій. Вихователь в цих іграх може опосередковано нагадати їм способи запрошення до гри; ініціювання педагога своєї участі у дитячій грі стимулює аналогічні дії його підопічних.

У куточку самостійної художньої діяльності пропонуємо привернути увагу дітей до матеріалів для образотворчої діяльності, які можуть спонукати до спільної гри: хто намалює більше, швидше, яскравіше.

Наприкінці дня можна запросити дітей звернути увагу на ігрові куточки групи, пригадати ігри та ігрові ситуації, які траплялися протягом дня, розповісти про них своїм батькам. Варто налаштувати дітей, щоб наступного дня вони розповіли про домашні іграшки. Запропонуйте їм розпитати батьків про улюблені іграшки та ігри їхнього дитинства, попросити навчити дітей незнайомих ігор.